

**DETEKTIV JANRINING STRUKTURAVIY VA KOMPOZITSION
XUSUSIYATLARI**

Tohir Malik ijodi yuzasida

Muxammadiyeva Marjona Shokirovna

Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti universiteti

O'zbek tili va adabiyoti 1-kurs magistranti

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada adabiyot nazariyasida detektiv janri jinoyatni hal qilishda amalga oshirilgan syujeti ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi ziddiyatga asoslangan badiiy asar sifatida ta'riflanadi. Shuningdek, Tohir Malikning detektiv asarini tavsiri keltiriladi. Bu yondashuv detektiv poetikaning asosiy xususiyatlarini belgilaydi.*

***Kalit so'zlar:** detektiv, syujet, janr, qahramon, topishmoq, tuzilish.*

Sirlar har doim jamiyat uchun alohida qiziqish uyg'otgan. Inson o'zining rivojlanishi va mavjudligining butun tarixi davomida barcha sirli narsalarga bo'lgan bu ehtirosni olib keldi. Tabiiyki, sir motivi san'atga, jumladan, adabiyotga ham kirib keldi. Bu detektiv janrining g'ayrioddiy mashhurligini tushuntiradi. Bugungi kunda kitob do'konlari javonlari detektivning ko'plab namunalari bilan to'la. Ulardan ba'zilari shubhali zamonaviy mualliflar nomi bilan nashr etiladi, ular foyda ko'rish uchun yiliga yigirma o'nlab kitoblarni nashr etadilar, boshqalari janr klassikasiga tegishli. Bu tanlov ko'pincha o'quvchini chalg'itadi. Haqiqiy adabiyotni tabloid fantastikadan qanday ajratish mumkin? Detektivning vazifasi nima – o'quvchining zamonaviy hayot ritmidan zo'riqqan aql-zakovatiga dam berishmi yoki aksincha, miyani detektiv jumboq yechimini izlab ishlashga majburlashmi? Ushbu masalalarning dolzarbligi ushbu maqola mavzusining dolzarbligini ta'kidlaydi. Jahon adabiyoti - qadimiydan hozirgi kungacha - topishmoqni syujet uchun asos sifatida faol ishlatgan. Aynan detektiv janri, V. Bryusov ta'rifiga ko'ra, topishmoqning eng yuqori shakliga aylandi, aks holda - o'quvchi tomonidan yechish uchun taklif qilingan

bir yoki bir nechta noma'lum tenglama >> Iste'dodli detektiv hikoyalarda, o'quvchiga ushbu tenglamani unga taqdim etilgan ma'lumotlardan foydalangan holda mustaqil ravishda hal qilish imkoniyati beriladi, bu aqliy mehnatni talab qiladi. Shunday qilib, detektiv o'qish qiyin arifmetik muammolarni hal qilishga o'xshaydi. << Detektiv >> (<< detego >> dan - ochaman, fosh qilaman) atamasi birinchi marta amerikalik yozuvchi Anna Ketrin Grin (1846-1935) tomonidan kiritilgan, u juda haqli ravishda "detektivning onasi" deb hisoblanadi. Uning birinchi detektiv romani "Leavenworth ishi", 1878 yil katta muvaffaqiyatga erishdi. Yevropada shuhrat qozongan bu adabiy yo'nalish o'zbek adabiyotiga biroz kechroq kirib keldi.

Bu yo'nalishda eng sermahsul ijod qilgan yozuvchi shubhasiz Tohir Malikdir. Tohir Malik ijodida detektiv tarzi alohida ahamiyat kasb etadi. Adib bu yo'nalishga asos soluvchilardan biridir. "Alvido, bolalik" va "Charxpalak" qissalari kitobxonlar tomonidan yaxshi kutib olinib, yillik mukofot bilan taqdirlangach, u "Shaytanat" romani ustida ish boshladi. Asarning to'rt kitobi o'n besh yil davomida yozilib, ko'p nusxada nashr etildi va yigirma qismli filim ishlandi. Yozuvchi asarga nuqta qo'yish erta deb hisoblab, 2011 yilda asarning beshinchi kitobini nashr ettirdi. Bu o'rinda uning "Murdalar gapirmaydilar", "O'lim uchburchagi", "Talvasa" kabi asarlari yozildi.

Yozuvchi asarlarini o'qigan kitobxon tasvirlangan eng yomon odamdan ham butkul nafratlanmaydi, aksincha, qismatiga achinadi. Nega shunday? Chunki yozuvchi insonlarni, ularning ichki kechinmalarini, ruhiyatlarini sinchiklab o'rganadi va kitobxonni ham mana shu ruhiyat olamiga olib kiradi. Uni shu holga solgan sabablarni tahlil qilishga va xulosa chiqarishga yo'naltiradi.

"Alvido, bolalik" va "Talvasa" yozuvchi ijodida alohida o'rin tutadi. Asardagi asosiy g'oya - hech kim jinoyatchi bo'lib tug'ilmaydi, bolani atrof muhit, jamiyatlardagi turli illatlar jinoyatchiga aylantiradi. ¹"Men o'smirlar va yoshlarning jinoyat ko'chasiga kirib qolayotganiga befarq qarab turolmayman,-deydi adib.

-Bolalar ahloq tuzatish koloniyalariga har borganimda yuragim eziladi. Ozod,

1. ¹"Alvido, bolalik".T.Malik.-Toshkent: Yoshlar nashriyoti uyi, 2019y.

erkin yashab, o'qib, hunar o'rganadigan yoshdagi bolalar bu yerga qanday tushib qoldilar?! Nahot jinoyat olami ularga jozibali ko'rinsa?! Men jinoyat olamini "Shaytanat", ya'ni "shaytonlar qurshovidagi zulmkorlar olami",- deb atab

"Ehtiyot bo'ling, jigarlarim, bu ko'chaga yaqin yo'lamang. Boshi berk bu ko'chaning adog'ida faqatgina azobli, xorli o'lim topasiz",- demoq niyatida yozdim. Yozganlarimni ogohlantirish, deb qabul qilishlaringizni istardim".

"Alvido, bolalik" sahnalashtirilib, Yosh tomoshabinlar teatrida 600 martadan ziyod o'ynaldi va hanuz namoyish etilyapti. Shuningdek, Andijon, Sirdaryo, Qashqardaryo teatrlarida ham sahnalashtirildi.

Tohir Malik tarjimachilik sohasida ham qalam tebratgan. Karlo Gotssi, Lev Tolstoy, Fyodor Dostoevskiy, Vladimir Ikskul, Chingiz Aytmatov, Ahliyor Hakimov va turk hamda bulg'or adiblari asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan.

Adib kinodramaturgiya sohasida ham barakali ijod qildi.

Tohir Malik tahririyatlardagi faoliyatini talabalik yillari boshlagan. Hozir "Tong yulduzi" deb nomlanuvchi bolalar gazetasida adabiy xodim, bo'lim boshlig'i vazifasida ishladi. Universitetdagi o'qishi yakunlangach, harbiy xizmatda bo'ldi. So'ng respublika radiosida, "Cho'lpon" va G'afur G'ulom nomidagi nashriyotlarda, "Guliston", "Sharq yulduzi", "Yoshlik" jurnallarida bo'lim boshliqi, mas'ul kotib, Bosh muharrir lavozimlarida ishladi. Keyingi o'n besh yil davomida Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasida o'zbek tilidan dars beradi.

Yozuvchining bir qator asarlari kitobxonlar orasida o'tkazilgan so'rov asosida turli yillarda yillik mukofotlar bilan, xususan G'afur G'ulom nomidagi mukofotlar bilan taqdirlangan. Yoshlar tarbiyasiga oid asarlari inobatga olinib "Maorif fidoyisi" unvoni berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni bilan "Do'stlik" ordeni va "O'zbekiston xalq yozuvchisi" faxriy unvoni bilan taqdirlangan. Bir so'z bilan aytganda Tohir Malikni o'zbek detektivining eng yorqin yulduzi va asoschilaridan biri deb e'tirof etsak mubolag'a bo'lmas. yozuvchi garchi qora bo'yoqlardan foydalanib jinoyat va zulm haqida yozsa-da, adabiyotning asl vazifasidan bir qadam ham chetga chiqmadi. Ya'ni, kitobxon qalbida yaxshilikka muhabbat, yozuvlikka nafrat uyg'ota oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Alvido, bolalik”. T. Malik. - Toshkent: Yoshlar nashriyoti uyi, 2019y.
2. Xamidovna, N. N. (2021). APPROACHES TO LEXICAL CONNOTATIONS, ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 1721-1726.
3. Navruzova, N., & Haydarov, A. (2022). КОННОТАТИВНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С ЗВУКОВЫМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 8(8). http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/4462
4. Наврузова, Н. Х. (2022). KONNOTATIV MA'NONING BADI'Y ASARLARDA IFODALANISHI: Navruzova Nigina Xamidovna, Buxoro davlat universiteti Ingliz tilshunosligi kafedrasida o'qituvchisi. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (7). <https://www.interscience.uz/index.php/home/article/view/1490>
5. ziyouz.com